

## VII. KRONIKA

### KONFERENCJA W SPRAWIE: WYDAWNICTW ŹRÓDŁOWYCH HISTORYCZNO-PRAWNYCH INSTYTUTU NAUK PRAWNYCH PAN

W dniach 29 i 30 listopada 1957 r. odbyło się w Warszawie posiedzenie Komisji Wydawnictw Źródłowych Instytutu Nauk Prawnych PAN. Wzięli w nim udział historycy prawa oraz historycy reprezentujący ośrodki naukowe pracujące nad edycją źródeł. W pierwszym dniu obrad przeprowadzona została dyskusja nad wydawnictwem *Księga sądowa Uszwi dla wsi Zawady*, wydanej przez zespół pod kierunkiem prof. A. Vetulaniego.

Dyskusję zagał prof. J. Adamus. Przypomniiał on, że w latach 1880—1918 istniał wśród historyków polskich ożywiony ruch wydawniczy, który uległ zahamowaniu w okresie międzywojennym. Przyczyną tego zahamowania była w dużej mierze wydana wówczas instrukcja wydawnicza, o nadmiernych wymaganiach i rygorach edytorskich.

Wydawnictwo *Księgi Sądowej Uszwi dla wsi Zawady* opracowane jest bardzo rygorystycznie, wydawcy postawili sobie najwyższe wymagania. Aczkolwiek jest to z pożytkiem dla wydawnictwa, to jednak zachodzi obawa, że przyjęcie tych zasad wydawniczych za precedens mogłoby spowodować zwolnienie tempa i opóźnienie innych prac wydawniczych.

Prof. Adamus zwrócił też uwagę, że publikowana księga daje tylko fragmentaryczny obraz życia prawnego wsi, o czym badacz winien zawsze pamiętać. Wydawcy słusznie podkreślili partykularyzm prawa wiejskiego. Słuszne było również uwzględnienie postulatów filologów i dialektologów, jak również powrót do zasady nieoddawania wszystkich poprawek i skreśleń w tekście. Wstęp do księgi zawiera rodzaj monografii wsi Uszew i Zawada. Nałożyło to na wydawcę dodatkowy ciężar poszukiwań i chyba nie powinno być przyjęte za precedens. Opis rękopisu nie budzi wątpliwości, trafne są również uwagi o charakterze sądu, który wyprodukował księgę będącą przedmiotem wydawnictwa. Nie budzi wątpliwości odczytanie tekstu. Dodatki: inwentarz i układ oraz zestawienie innych źródeł dotyczących historii wsi są bardzo interesujące, mimo że stanowią raczej materiał do historii społeczno-gospodarczej niż do historii prawa. Dobrze zrobiony jest indeks interesujący nie tylko prawników, ale i badaczy innych specjalności.

Głównymi problemami dalszej dyskusji były dwa zagadnienia: ocena wydawnictwa, które jest pierwszym tomem serii II „Pomników Historii Prawa Polskiego” oraz zasad wydawniczych na przyszłość. Podkreślając walory wydawnictwa niektórzy dyskutanci dawali wyraz obawie, że przyjęcie tak wysokich wymogów edytorskich na przyszłość może utrudnić proces wydawniczy.

Prof. Matuszewski w obszernej wypowiedzi przedstawił swoje wątpliwości. Zdaniem jego należałoby skorygować tytuł. wydawnictwa tak, aby wyraźnie stwierdzić, że jest to księga sądowa wsi Zawada. Zakwestionował on celowość opublikowania w tym wydawnictwie inwentarzy wsi Uszew, zakwestionował także

pogląd wydawcy wyrażony we wstępie co do niewielkiego zainteresowania poprzednich pokoleń badaczy problematyką wsi polskiej, akcentując jednocześnie konieczność wydawania ksiąg sądowych ziemskich.

Prof. Matuszewski przedstawił również cały szereg wątpliwości szczegółowych jak celowość umieszczenia wszystkich nazwisk chłopów, występujących w księdze, stwierdzając, że podstawowym źródłem w tym zakresie są księgi metrykalne, wobec czego wszystkie inne zestawienia tego typu są niekompletne. Natomiast wbrew poglądom prof. J. Adamusa uznał za celowe wprowadzenie wykazów dzierżawców i wójtów.

Co do zawartości indeksu, zdaniem prof. Matuszewskiego, należy w nim wykazywać wyłącznie rzeczy ciekawe, rzadkie, albo takie dla których czytelnik znajdzie w tekście bliższe wyjaśnienie. Prof. Matuszewski polemizował następnie z celowością umieszczania całego szeregu haseł w indeksie.

Prof. W. Sobociński w odczytanej przez mgra Łysiaka wypowiedzi zwrócił uwagę na zasady prowadzenia ksiąg sądowych wiejskich stwierdzając, że księgi te były prowadzone przede wszystkim we wsiach królewskich i kościelnych, w których stosunki prawne kształtowały się odmiennie niż we wsiach szlacheckich, stwierdzając jednocześnie, że dla przeważającej liczby wsi księgi te nie były wcale prowadzone.

Brakiem wydawnictwa jest niezaopatrzenie wydawnictwa mapą, oraz nieokreślenie dokładnego położenia obu wsi. We wstępie winny się również znaleźć niektóre dane co do ustroju całego latyfundium biskupstwa krakowskiego. Prof. Sobociński postulował także uściślenie tytułu wydawnictwa. Zagadnieniem zachowania ksiąg wiejskich na terenie tylko Małopolski zajęli się również prof. Hejnosz, Bardach oraz Kaczmarczyk, stwierdzając, że geneza tego zjawiska może leżeć w fakcie, iż prawo niemieckie najsilniej przeniknęło w życie wsi Małopolskiej co musiało sprzyjać wytworzeniu się innych jak gdzieindziej zasad prawnych.

Dalsi dyskutanci (prof. Hejnosz, prof. Górski, prof. Kaczmarczyk), w ślad za prof. Adamusem przestrzegali przed stosowaniem kryteriów, które nazwali maksymalistycznymi, uważając, że wydawnictwo które pragnie zaspokoić zbyt dużo postulatów przedstawicieli różnych dyscyplin (w szczególności językoznawców) może być niekiedy zbyt przeładowane aparatem krytycznym, a przez to mało czytelne. Nie można przyjmować za wzór edycji niewielkich tekstów średniowiecznych, znanych i wydawanych wielokrotnie, za każdym razem z nowymi ulepszeniami i przykładać tych kryteriów do pierwszej edycji nieznanych materiałów.

Niektórzy dyskutanci przestrzegali przed przyjęciem zasad, które przedstawił wydawca za obowiązujące na przyszłość. Prof. Hejnosz stwierdził, że nie zawsze celowe jest publikowanie obszernych wstępów, to samo stwierdził prof. Kaczmarczyk.

Prof. Wolff zawiadomił o zamiarze opublikowania projektu instrukcji wydawniczej dla średniowiecza, celem dostosowania jej do instrukcji wydawniczej akt nowożytnych. Projekt ten zawiera postulaty zbliżone do maksymalnych.

Prof. Bardach stwierdził, że należy się cieszyć, iż pierwszy tom nowej serii postawiono na tak wysokim poziomie. Opinę tę podzielił prof. Koranyi. Jego zdaniem historię wsi należy umieszczać we wstępach, gdyż umożliwi to lepsze zrozumienie przemian instytucji prawnych.

Podkreślono również (prof. Bardach, prof. Koranyi, doc. Baszkiewicz), w polemice ze stanowiskiem prof. Matuszewskiego, konieczność

intensyfikacji wydawnictw źródłowych i badań co do ustroju i prawa wsi, zwłaszcza że badania te nie zawsze były dostatecznie doceniane przez naukę. Nie wyklucza to oczywiście konieczności badań nad sytuacją prawną innych grup społecznych.

Doc Roman i adj. Łysiak (współpracownicy prof. Vetulaniego) stwierdzili, że zastosowana przez zespół technika edytorska winna być traktowana jako wzór, którym oczywiście inni wydawcy nie mogą być skrepowani.

Prof. Vetulani dziękując dyskutantom za cenne uwagi stwierdził, iż dyskusja jest ważna ze względu na dalsze prowadzenie prac edytorskich. Dążyć należy do tego, by wydawnictwa były jak najlepsze, co nie jest trudne do osiągnięcia, gdy się zważy, że obecnie wydawnictwa źródeł są wynikiem prac zespołowych. Kopiowanie księgi, lektura tekstu przepisanego i jego transliteracja, transkrypcja, kolacjonowanie, pierwsza korekta, ponowne kolacjonowanie — to elementy produkcji każdego poprawnego wydawnictwa. Przy pracy zespołowej nie ma obawy zbyt długiego przedłużania czasokresu produkcji. Wstęp dotyczy bądź klucza wsi, bądź też wsi pojedynczych, przy czym muszą być uwzględnione pewne elementy z dziejów wsi. W Uszwi doszedł moment popularyzacyjny. Równie istotnym, wymagającym opracowania jest również zagadnienie dziejów samej księgi. Istniała opinia, że księgi sądowe wiejskie składały się z luźnych składek, które po zapisaniu były oprawiane. Na podstawie analizy znaków wodnych udało się ustalić, że księga uszewska była oprawna od początku. Konieczne jest również opisywanie oprawy zależnie od jej wartości dla badań księgoznawczych.

W związku z uwagami prof. Matuszewskiego referent stwierdził, że nie można było osobno wydać inwentarza, a osobno tekstu, gdyż dostęp do nich byłby bardzo trudny.

Wydawcy uważają, że należy dawać pełne indeksy osobowe. Przy podawaniu nazwy miejscowości uwzględniana będzie nazwa aktualna, w nawiasie dawna. Ze względu na potrzeby badaczy stosunków rodzinnych będzie się podawało dane dotyczące tych stosunków. Wykazy dzierżawców, administratorów i wójtów będzie się dodawało tam, gdzie z zestawień chce się wyciągnąć pewne interesujące wnioski co do wpływu władzy dominialnej na skład ławy. Podany zostanie również wykaz roków gajowych. Przy opracowaniu indeksów rzeczowych, wykorzystane zostaną uwagi prof. Matuszewskiego, jakkolwiek muszą być utrzymane hasła, które mogą być potrzebne etnografom, zastosowane zostaną również hasła grupowe.

Co do wątpliwości dotyczących tytułu edytorom wydaje się, że istniejący tytuł jest najbliższy treści księgi. Uważają oni również, że konieczne jest stosowanie stałych znaków umownych.

Na posiedzeniu omówiono także projekt prof. Wolffa przygotowania wydawnictwa ksiąg sądowych ziemskich. Ustalono, że edytor winien przygotować pracę w maszynopisie tak, aby mogła być ona wykorzystana w pracach badawczych, jeszcze przed jej opublikowaniem.

Drugi dzień obrad poświęcony był omówieniu przygotowywanego pod kierunkiem dra Jakuba Sawickiego wydawnictwa *Iura Masoviae Terrestria*. Prof. Sawicki w swoim referacie przedstawił zamierzenia wydawców tak, jak skrytylizowały się one w wyniku dyskusji nad założeniami tego wydawnictwa, przeprowadzonej w Krakowie w ubiegłym roku (patrz CPH VIII z 2 1956 r.). Najważniejsze punkty referatu dotyczyły zagadnień następujących:

Wydawcy pozostali przy pierwotnej koncepcji granic chronologicznych 1320—1577 obawiając się, że uwzględnienie postulatu wysuwanego w r. ub. przez część dyskutantów — cofnięcia daty a quo — naraziłoby ich na niebezpieczeństwo dublowania kodeksów dyplomatycznych oraz przedrukowywania aktów nie mających

charakteru specyficznie mazowieckiego. Koncepcja terytorialnego zasięgu wydawnictwa również nie uległa zmianom. Nie wejda więc do wydawnictwa akty prawne dotyczące ziemi dobrzyńskiej, jako luźnie tylko i czasowo związanej z Mazowszem. Dla ułatwienia korzystania z wydawnictwa projektowane jest opracowanie szczegółowej mapy Mazowsza z uwzględnieniem podziałów i zmian terytorialnych oraz tabel obrazujących, jakich ziem dotyczyły poszczególne akty prawne. Jeśli chodzi o zakres materiału — wydawnictwo ma obejmować wszystkie akty normatywne natury ogólnej, dotyczące wewnętrznych lub zewnętrznych stosunków Mazowsza lub poszczególnych ziem mazowieckich, pochodzących czy to od władzy centralnej, czy to od władz lokalnych. Poza wydawnictwem pozostają więc wszystkie przywileje jednostkowe, bez względu na to, kto jest ich odbiorcą.

Projektowany początkowo podział materiału na trzy grupy wydawcy zarzucili w wyniku dyskusji w ub. r. i przyjęli zasadę układu chronologicznego. Nieukończona jeszcze kwerenda archiwalna nie pozwala na ustalenie już dzisiaj czy możliwe będzie zamknięcie całości w jednym tomie. W każdym jednak razie wydawcy mają zamiar podzielenia materiału na dwie części z cezurą na 1526 r.

Dla tekstów średniowiecznych wydawcy zamierzają stosować *Instrukcję wydawniczą* z 1924 r. z pewnymi modyfikacjami przejętymi z *Projektu instrukcji wydawniczej*, ogłoszonego przez prof. dr A. Wolffa w t. I *Studiów Źródłoznawczych* (1957); dla źródeł zaś po 1526 r. instrukcję dla źródeł „nowożytnych”, wydaną w 1953 r. przez Ossolineum.

Zagadnienie transliteracji względnie transkrypcji tekstów staropolskich nie zostało jeszcze ostatecznie rozstrzygnięte. Życzeniem wydawców jest, aby w sprawie tej wypowiedzieli się przedtem filologowie.

Wydawcy podtrzymują nadal swe stanowisko — kwestionowane przez pewną część dyskutantów w roku ubiegłym, że *Iura Masoviae* powinny obejmować całość aktów mazowieckich, podpadających pod kryteria wydawnictwa, a zatem powinny zawierać także i te teksty, które już dawniej były wydane drukiem. Przemawia za tym konieczność poprawnego wydania tekstów publikowanych w starszych wydawnictwach częstokroć z błędami i opuszczeniami, w sposób nieodpowiadający dzisiejszym wymaganiom naukowym oraz chęć ułatwienia pracy badaczom, którym tego rodzaju pełne wydawnictwo oszczędzi poszukiwania publikacji dziś przeważnie trudno dostępnych i stanowiących rzadkości bibliograficzne. Edytorzy odrzucają więc sugestię zastępowania tekstów już drukowanych regestami lub odsyłaczami.

Wydawcy zamierzają również trzymać się ściśle zasady integralności edytorskiej, a więc przedrukowywać niektóre teksty nawet po kilka razy, jeśli tylko występują one w różnych zespołach źródłowych lub różnych redakcjach. Odstąpiono natomiast od projektu drukowania w całości tzw. *Zwodu Prażmowskiego*, z chwilą wykazania przez mgr Sobola, że *Zwód Prażmowski* nie uzyskał sankcji królewskiej, a zatem nie może być uważany za urzędową kodyfikację. Projektowane jest jednak przedrukowanie w całości *Zwodu Goryńskiego*, który posiadał charakter kodyfikacji urzędowej, a którego przedruk w *Jus Polonicum* przez Bandkiego jest dzisiaj trudno dostępny i nie wolny od błędów. Korelacja między tymi dwoma pomnikami będzie zapewniona przez zaopatrzenie tekstu *Goryńskiego* w przypisach tekstowych w odmianki z tekstu *Prażmowskiego* i ewentualnie w tekst tych artykułów *Prażmowskiego*, które do *Zwodu Goryńskiego* nie weszły, oraz w przypisach rzeczowych — w odsyłacze do jednobrzmiących artykułów *Zwodu Prażmowskiego*, a także przez ułożenie szczegółowej tabeli synoptycznej z numeracją artykułów obu zwodów.

Aby ukazać przejrzystość dojrzewania kodyfikacji prawa mazowieckiego w latach 1530—1540 wydawcy zamierzają wykorzystać projekty zwodu z rękopisu Archiwum Gdańskiego (GgII) oraz z rękopisu Biblioteki Narodowej (3074), wkomponowując w aparat krytyczny Zwodu Goryńskiego odmianki i uzupełnienia wynikające z porównania tych rękopisów ze Zwodem.

Osobno drukowany będzie systematyczny układ prawa mazowieckiego w języku polskim według rękopisu Baworowskich z XVI w.

W nielicznych uzasadnionych wypadkach wydawcy zamierzają stosować układ więcej niż jednokolumnowy, a mianowicie: układ dwukolumnowy przy edycji statutów książęcych z wschodniego Mazowsza, gdzie obok tekstu łacińskiego znajduje się przekład polski Macieja z Rożana; układ trzykolumnowy — przy edycji statutu z 1377 według wydania Helcla i Balzera wraz z tłumaczeniem Macieja z Rożana oraz przy edycji statutu panów rady z 1421 r.

Tablice synoptyczne, które projektuje się umieścić we wstępie, obejmować będą odtworzenie układu i wzajemnego stosunku obu Zwodów mazowieckich z lat 1532 i 1540, jak również ich stosunek do obu projektów pośrednich z rękopisów: gdańskiego i Biblioteki Narodowej.

Przedstawiwszy streszczone powyżej założenia wydawnicze prof. Sawicki zreferował obecny stan prac nad wydawnictwem. Kwerendy w zachowanych księgach sądowych mazowieckich oraz w innych zespołach archiwalnych w AGAD zostały zakończone w tym co dotyczy okresu 1320—1526. Wynikiem ich było znalezienie 83 nieznanych dotąd aktów różnego typu (przywileje ziemskie, statuty sądowe, ordynacje, lauda itp.).

Kwerenda archiwalna dotycząca okresu z 1527—1577 jest jeszcze w toku. Jest ona prowadzona głównie w księgach sądowych warszawskich i zakroczymskich, jako że w tych miejscach zbierały się sejmy mazowieckie i istnieje największe prawdopodobieństwo, że właśnie w księgach tych ziem znajdzie się najwięcej oblatowanych aktów publicznych. Kwerenda za lata 1527—1577 objęła dotychczas 155 ksiąg sądowych, przynosząc w wyniku około 160 nieznanych aktów, zakwalifikowanych prowizorycznie do wydawnictwa. W rezultacie dalszej kwerendy liczba ta zapewne jeszcze wzrośnie.

Aby umożliwić uczestnikom konferencji możliwie dokładne zapoznanie się z zebranymi dotychczas materiałami, zakwalifikowanymi do wydawnictwa, zostały sporządzone i powielone rejestry obejmujące 431 pozycji.

W dyskusji nad referatem prof. Sawickiego zabrali głos (w kolejności przemawiania) doc. dr S. Roman, prof. dr A. Vetulani, prof. dr K. Górski, mgr L. Łysiak, prof. dr J. Adamus, prof. dr J. Matuszewski, prof. dr A. Wolff, dr Z. Kolankowski, dr W. Pałucki, prof. dr Z. Kaczmarczyk, mgr J. Senkowski.

Problemem, co do którego dyskutanci podnieśli najwięcej wątpliwości było zagadnienie granic chronologicznych wydawnictwa, właściwie terminu *a quo*. Doc. Roman podniósł, że rok 1320 przyjęty przez wydawców nie dotyczy bezpośrednio historii Mazowsza i proponował cofnięcie tej daty do r. 1138. Jako dodatkowy argument wysunął on, że konieczność stosowania jednakowych kryteriów przy ustalaniu terminów zarówno *a quo* jak i *ad quem* przemawiałyby — jeśli utrzyma się datę 1320 jako początkową — za ograniczeniem chronologicznym wydawnictwa do 1529 r. Za przesunięciem wstecz daty *a quo* wypowiedział się również mgr Łysiak. Obawę wydawców przed dublowaniem kodeksów dyplomatycznych i operowaniem aktami dotyczącymi nie tylko Mazowsza uważał on za argument drugorzędny, sądził również, że nie spowoduje to nadmiernego rozszerzenia objętości

wydawnictwa. Stwierdził on, że uwzględnienie w *Iura Masoviae* stosunków międzynarodowych Mazowsza przemawia za objęciem przez wydawnictwo aktów z czasów Konrada Mazowieckiego. Inaczej zachodzi obawa, że problem stosunków mazowiecko-krzyżackich zawiśnie w próżni. Prof. Adamus wyraził pogląd, że koncepcja granic chronologicznych powinna w jednakowy sposób uzasadniać termin *a quo* jak i *ad quem*. Wydawnictwo powinno zawierać prawo mazowieckie od początku do końca jego istnienia jako odrębnej całości. Dr Pałucki chętnie widziałby uwzględnienie w *Iura Masoviae* okresu wcześniejszego w formie regestrów aktów już opublikowanych. Za proponowaną przez wydawców datę 1320 r. wypowiedzieli się natomiast prof. Vetulani, prof. Wolff, oraz prof. Kaczmarczyk.

Innym zagadnieniem, które skupiło na sobie uwagę dyskutantów była sprawa przedrukowywania tekstów już dawniej wydanych drukiem oraz ich emendacji. Prof. Vetulani kwestionował celowość przedrukowywania aktów ogłoszonych przez Balzera w *Corpus Iuris*, prof. Matuszewski i prof. Górski uważali, iż nie należy przedrukowywać aktów, które już raz zostały wydane poprawnie, w tych wypadkach wystarczą odsyłacze lub regesty. Prof. Matuszewski wypowiadał się jednocześnie przeciwko emendacji przedrukowywanych tekstów w wypadkach, kiedy zaginęła podstawa wydawnicza. Prof. Wolff reprezentował pogląd, że względy na oszczędność wysiłku badaczy wymagałyby jednak przedrukowania w miarę możliwości tekstów znajdujących się w wydawnictwach dzisiaj już rzadkich oraz w wydawnictwach zagranicznych. Prof. Kaczmarczyk uważał że zagadnienie to będzie można rozstrzygnąć definitywnie dopiero po sporządzeniu bilansu objętości wydawnictwa.

Szereg dyskutantów zajął się zagadnieniem metody publikacji zwodów Goryńskiego i Prażmowskiego. Doc. Roman wypowiedział się przeciwko drukowaniu pewnych tekstów po kilka razy. Uważał on, że statuty powinny być wydrukowane tylko raz, pod datą w której zostały wydane. Na innym stanowisku stanął prof. Wolff, który wskazał, że w tym wypadku w wydawnictwie zabrakłoby tekstu Goryńskiego. Mgr Łysiak uważał, że wkomponowanie Zwodu Prażmowskiego i tekstów projektów w Zwód Goryńskiego budzi wątpliwości. Metoda ta byłaby jego zdaniem słuszną, gdyby chodziło o specjalne wydawnictwo tylko Zwodu Goryńskiego, nie nadaje się natomiast dla wydawnictwa typu *Iura Masoviae*. Za wiernym przedstawieniem tekstu zwodów z wszelkimi odmiankami wypowiedział się prof. Adamus.

W dyskusji podniesiono wątpliwości co do włączenia niektórych tekstów do wydawnictwa. Prof. Vetulani zakwestionował celowość włączenia doń przekładu Macieja z Rożana, na przeciwnym stanowisku stanął prof. Wolff, który wskazał na duże znaczenie tego przekładu u współczesnych. Doc. Roman wskazał na regesty kilku aktów, które powinny zostać wyeliminowane z wydawnictwa, ponieważ stanowią akty ogólnopolskie. Mgr Łysiak uważał, że nie byłoby celowe włączenie do wydawnictwa wzmianek o statutach, których treści nie znamy. Sprzeciwił się temu prof. Wolff uważając, że zarówno wzmianki wydobyte ze źródeł, jak i regesty znajdujące się w materiałach Balzera, powinny zostać przedrukowane jako jedyny dziś ślad zniszczonych zabytków. Prof. Wolff wskazał zarazem, że ważne zagadnienie ekspedycji dla Mazowsza aktów ogólnopolskich wymaga jeszcze zastanowienia się nad nim wydawców. Mgr Senkowski wskazał na istnienie szeregu aktów ogólnopolskich z czasów po 1526 r., zawierających specjalne dopiski przeznaczone dla Mazowsza. Akty te zasługują na uwzględnienie w wydawnictwie.

Ramy sprawozdania nie pozwalają na szczegółowe omówienie innych problemów omawianych na konferencji, jak np. zagadnienia, w jakim stopniu można i należy w edycji uwzględniać postulaty filologów, zagadnienia dopuszczalności i sposobu poprawiania podstawy wydawniczej zawierającej oczywiście dla wydawców błędy itp.

Kilku dyskutantów wskazało na materiały nie objęte dotychczas kwerendą, w których mogą znajdować się akty kwalifikujące się do wydawnictwa. Należy tu wymienić szczególnie cenną wypowiedź prof. Górskiego, który wskazał archiwalia i wydawnictwa źródłowe niemieckie oraz na archiwalia toruńskie i gdańskie, jak również wypowiedź dra Kolankowskiego, który zwrócił uwagę wydawców na zbiory prywatne niektórych badaczy 19 wieku. Dr Kolankowski wysunął również postulat przyjęcia dla całego tomu jednolitej metody wydawniczej. Dr Pałucki proponował objęcie kwerendą materiałów sprowadzonych z archiwów szwedzkich.

Prof. Vetulani oraz dr Pałucki zaapelowali do wydawców o ogłoszenie drukiem referatu o założeniach wydawniczych oraz regestów tekstów mających wejść do wydawnictwa dla umożliwienia rozwinięcia nad nim szerszej dyskusji.

Podsumowując wyniki konferencji prof. Sawicki podkreślił, że wydawcy zamierzają przygotować edycję na najwyższym poziomie naukowym. Wydawcy podtrzymują swoje stanowisko co do konieczności przedruku tekstów już dawniej wydanych, ale trudno dostępnych. Tylko w tym wypadku wartość wydawnictwa będzie trwała i będzie ono mogło służyć badaczom z ośrodków prowincjonalnych, nie mającym dostępu do wielkich bibliotek. Zagadnienie granicy chronologicznej *a quo* wydawcy będą mogli rozstrzygnąć dopiero po zestawieniu aktów, które musiałyby wejść do wydawnictwa w razie jej przesunięcia na lata wcześniejsze i zorientowaniu się, w jakim stopniu wpłynęło by to na powiększenie objętości edycji. Zagadnienie emendacji tekstów starych przedruków przez edytora przy braku podstawy wydawniczej jest zagadnieniem nader skomplikowanym i wymaga traktowania indywidualnego w każdym poszczególnym wypadku. Prof. Sawicki uważa jednak, że stanowisko zalecające bezwzględnie wierne odtwarzanie przedruków z wszystkimi oczywistymi błędami i przekręceniami nie da się obronić. Dziękując dyskutantom za uwagi i sugestie prof. Sawicki zapowiedział w zakończeniu, że wydawcy mają zamiar opublikować po zakończeniu kwerendy makietę wydawnictwa.

A. A. i M. S.

#### KONFERENCJA PRAWNO-HISTORYCZNA W PRADZE 19—20 CZERWCA 1957 R.

W dniach 19 i 20 czerwca 1957 r. odbyła się w gmachu Prezydium Czechosłowackiej Akademii Nauk konferencja prawno-historyczna, zorganizowana przez Zakład historii państwa i prawa w Czechosłowacji (Wydział I. Instytutu Prawa Czechosłowackiej Akademii Nauk). Jak stwierdził na wstępie prof. dr Wacław Vaněček, członek-korespondent Czechosłowackiej Akademii Nauk i kierownik Zakładu, celem konferencji było podsumowanie głównych wyników dotychczasowych badań prawno-historycznych i zarysowanie podstawowych perspektyw dla przyszłej pracy.

Na konferencji wygłoszono dziesięć referatów oraz pięć głównych wypowiedzi dyskusyjnych; w toku dyskusji było ogółem 116 wypowiedzi. Oprócz historyków prawa w sesji wzięli udział liczni historycy, archiwiści, archeolodzy i lingwiści.

W referacie wstępnym, dotyczącym czasów przedślaviańskich i najdawniejszych czasów słowiańskich w Czechosłowacji prof. dr W. Vaněček omówił niedostateczne dotąd opracowanie tej tematyki oraz możliwości, jakich dostarczają tutaj nowe odkrycia archeologiczne. Historia prawa musi przeprowadzić należyłą klasyfikację poszczególnych tworów politycznych („królestw”, „księstw”, „państw”), o których istnieją liczne przekazy, a zarazem musi wprowadzić zupełnie nowe pojęcia dla różnych stosunków (superpozycja plemienna, hegemonia superpozycyjna, daniny międzyplemienne, dezintegracja i reintegracja ustroju rodowego). W dyskusji między innymi dr Włodzimierz Prochazka (Zakład historii państwa i prawa w Czechosłowacji) zwrócił uwagę na szerszy słowiański aspekt tej problematyki.

Doc. dr Józef Klima (Instytut Orientalistyki Czechosł. Akademii Nauk) dał w pierwszej głównej wypowiedzi dyskusyjnej przegląd produkcji nauki czechosłowackiej z zakresu orientalistyki prawnej. W długiej wypowiedzi dr Jaromir Kincł (wydział prawny Uniwersytetu Karola w Pradze) ocenił prace w dziedzinie prawa rzymskiego i greckiego. W dyskusji wysuwano z wielu stron postulat zwrócenia większej uwagi na tę problematykę.

Zagadnienia dziejów prawa czeskiego do czasów husyckiego ruchu rewolucyjnego omówił w dalszym referacie dr Jerzy Kejř (Zakład historii państwa i prawa w Czechosłowacji). Podkreślił on znaczenie badań tego okresu dla wykszolenia każdego historyka w ogóle i krytykował fakt, iż historycy czescy nie są dziś dostatecznie obznajmieni z dziejami prawa. Obok prawa okresu husyckiego w ogóle trzeba będzie badać przede wszystkim zagadnienia prawa prywatnego i górniczego. Na marginesie referatu doszło między innymi do polemiki na temat źródeł prawa (prof. dr Henryk Šebanek z wydziału filozoficznego uniwersytetu w Brnie, prof. dr Vaněček, dr Emanuel Janoušek z Czechosłowackiej Akademii Nauk Rolniczych, dr Prochazka).

Trzecia główna wypowiedź dyskusyjna, którą przygotował prof. dr Jerzy Cvetler (Instytut Słowiański w Brnie) poświęcona była bizantynistyce prawnej. Tutaj i w dyskusji, jaka się wywiązała, podkreślano znaczenie tej dziedziny dla sławistyki prawnej. Także z omawiania kanonistyki (główna wypowiedź dyskusyjna nie została tu wygłoszona z powodu nieobecności referenta) wynikał przede wszystkim postulat szerszego rozwinięcia badań w tej dziedzinie.

Problematyka monarchii stanowej była tematem referatu, wygłoszonego przez Karola Malego (wydział prawny Uniwersytetu Karola). Referent omówił potrzebę badań zwłaszcza dziejów administracji, prawa prywatnego, karnego i procesowego, kodyfikacji i ustroju państwowego poszczególnych ziem poza Czechami właściwymi. Dyskusja nad tym referatem była najobszerniejsza na całej konferencji, przy czym dotyczyła sprawy husytyzmu jako momentu przełomowego w dziejach państwa i prawa oraz zagadnienia z okresu występowania monarchii stanowej. W dyskusji występowali zwłaszcza dr Miłosław Doležal (wydział prawny Uniwersytetu Karola), dr Jerzy Vesely (Praga), a z Zakładu dziejów państwa i prawa w Czechosłowacji dr Jerzy Klabouch, dr Walentyn Urfus i dr Prochazka. Ostatni z wymienionych przeprowadził porównanie ze stosunkami polskimi i przy tej sposobności zajął stanowisko krytyczne wobec tego, iż w polskiej historii prawa w ostatnich czasach nie uważa się okresu silnej władzy monarszej za szczególny okres w dziejach państwa, aczkolwiek ten stopień pośredni pomiędzy rozdrobnieniem feudalnym a monarchią stanową występuje niewątpliwie we wszystkich krajach europejskich (Kazimierz Wielki, Karol IV, Ludwik Wielki, przewyciężenie rozdrobnienia feudalnego we Francji itd.).

W głównej wypowiedzi dyskusyjnej o germanistyce prawnej dr J. Kincel omówił podstawowe zagadnienia badawcze tej dziedziny w stosunku do najdawniejszych czasów. Obok innych zagadnień poruszonych w dyskusji prof. Vaněček zwrócił uwagę na to, że w ramach germanistyki należy zwrócić szczególną uwagę na dzieje prawa niemieckiego w Czechosłowacji — a prof. Cvetler naświetlił znaczenie anglistyki prawnej.

Wedle referatu o słowackiej problematyce prawnej czasów feudalizmu wygłoszonego przez doc. dra Marcina Vietora (wydział prawny Uniwersytetu im. Komenskiego w Bratysławie), do naczelných zadań badawczych 10 i 11 wieku na tym zupełnie dotąd nieopracowanym odcinku należy sytuacja poddanych wiejskich, położenie prawne miast, administracja prowincjonalna, prawo prywatne i karne, a następnie zwłaszcza szczególna problematyka czechosłowacka (Przemysłidzi i potomkowie Arpada, Luksemburgowie i dynastia andegaweńska, prawo górnicze itd.). Istnieje tutaj możliwość wspólnego prowadzenia badań przez stronę czeską i słowacką.

Okres absolutyzmu feudalnego, zreferowany przez dra W. Urfusa, nie oznacza całkowitego zaniku prawa czeskiego po klęsce pod Białą Górą, jak to się często twierdzi w literaturze. Problem stanowi tutaj opanowanie nieogarnionego materiału źródłowego. Do naczelných zadań należy analiza prawodawstwa, zarys struktury administracyjnej oraz danie obrazu przepisów prawnych opartych na merkantylnych tendencjach współczesnego życia gospodarczego. Odpowiednią problematyką słowacką zajmował się prof. dr Karol Rebro (Zakład nauk prawnych Słowackiej Akademii Nauk), który wykazał, iż ziemie słowackie na początku tego okresu wyprzedzają stosunkowo południowe ziemie węgierskie, ażeby później pozostać w tyle. Ponadto zajął się również zagadnieniem odrębności słowackich dziejów prawa w ramach państwa węgierskiego. Wolno pojmować słowackie dzieje prawa odrębnie, tak samo, jak i ogólne dzieje słowackie; ponieważ jednak nie chodzi tutaj o państwo słowackie, na pierwszy plan musi wystąpić punkt widzenia korzyści lub szkody dla narodu słowackiego. We wspólnej dyskusji nad obu referatami omawiano między innymi stosunek prawnych dziejów czeskich i słowackich (prof. Vaněček, prof. Rebro, dr Procházka). Podkreślano tutaj, że przy podobnej sytuacji politycznej należy jednak zawsze pamiętać, że chodzi o dwa odmienne ustroje prawne.

W szóstej głównej wypowiedzi dyskusyjnej o sławistyce prawnej dr M. Doležal domagał się skoncentrowania większej uwagi na tej dziedzinie wiedzy. Należy nawiązać do wyników dotychczasowych badań tej dziedziny, a także ocenić je krytycznie. Za problemy szczególnie doniosłe uznać należy sprawę powstania państwa oraz rozkładu feudalizmu. W dyskusji omawiano głównie zagadnienie stosowania metody porównawczej. Dr Procházka podkreślił znaczenie sławistyki czechosłowackiej także i ze względu na to, że szeroko skądiną rozwinięta polska historia prawa nie przejawia większej aktywności w dziedzinie sławistyki prawnej.

Państwo i prawo w latach 1848—1918 w ziemiach czeskich są wedle referatu dra J. Klaboucha stosunkowo najmniej opracowane. Trzeba będzie przede wszystkim zwrócić uwagę na podstawowe przepisy, na prowizoryczne przeglądy, na podstawowe problemy aparatu państwowego i instytucje o kluczowym znaczeniu dla społeczeństwa. Głównymi decydującymi elementami całego rozwoju są: większa całość państwowa oraz przewaga burżuazji niemieckiej. Dalszy referent, doc. dr M. Vietor, uznał za najważniejsze zagadnienia

tego okresu w Słowacji: reformy roku 1848, absolutyzm Bacha, zagadnienia, które wystąpiły w związku z dualizmem austro-węgierskim, praktykę parlamentarną epoki imperializmu oraz ustawodawstwo wojenne 1914—1918. W dyskusji wspólnej dla obu referatów między innymi dr Antoni Haas (Centralne Archiwum Państwowe) zwrócił uwagę na znaczenie kwestii likwidacji administracji patrymonialnej po 1848 r. i późniejszą dwutorowość administracji.

W miejsce niewygodzonej siódmej głównej wypowiedzi dyskusyjnej o powszechnych dziejach państwa i prawa w czasach kapitalizmu dr Władysław Lipscher (wydział prawny Uniwersytetu im. Komenskigo w Bratysławie) zarysował tylko zwięźle niektóre podstawowe problemy tego okresu (parlamentaryzm, reformy rolne).

W dziewiątym referacie o przedmonachijskiej Republice Czechosłowackiej dr Jarosław Houser (Zakład dziejów państwa i prawa w Czechosłowacji) uznał analizę ekonomiczną za podstawę wszelkich badań. Przy wyborze tematów należy uwzględnić jednocześnie sprawy dotąd niezbadane, sprawę doniosłości pewnych instytucji kapitalistycznych dla prawa socjalistycznego oraz sprawę doniosłości politycznej. Na czoło wysuwa się zagadnienie kolektywnego opracowania niektórych tematów. Nawiązując do tego referatu dr Leonard Bianchi (Zakład nauk prawnych Słowackiej Akademii Nauk) wygłosił swój referat o odpowiedniej problematyce słowackiej i podkreślił znaczenie badań nad tym okresem dla współczesnej polityki partii robotniczych w państwach kapitalistycznych. Momentem decydującym musi być wzgląd na interes klasy robotniczej. Praca napotyka na przeszkody, nie występujące w innych okresach (osoby dotąd żyjące, nieopublikowanie całego materiału). O ile obaj mówcy podkreślali potrzebę specjalizacji poszczególnych pracowników, badających tę epokę, w zakresie pewnych dziedzin prawa, o tyle w dyskusji prof. Vaněček wskazał na to, że z braku pracowników nie można sobie pozwalać na zbytnią specjalizację i że trzeba ogarnąć szereg dziedzin prawa, tak samo, jak w poprzednich okresach.

Na zakończenie konferencji prof. Vaněček podsumował jej wyniki.

Z obrad, na podstawie referatów i wypowiedzi dyskusyjnych wynika rezolucja, przesłana następnie wszystkim odpowiednim urzędom i instytucjom naukowym. W zakresie tematyki podkreślono w niej konieczność poświęcenia uwagi wszystkim okresom czechosłowackich dziejów prawnych bez różnicy oraz wszystkim dziedzinom prawno-historycznym (sławistyce, romanistyce itd.), i to zwłaszcza historii prawa (w przeciwieństwie do historii państwa), której nie mogą opracowywać inni specjaliści. W zakresie prawa czechosłowackiego trzeba będzie opracowywać lepiej zagadnienia powstania państwa i prawa jak również okres 1848—1945, ogólnie zaś prawo prywatne, karne i procesowe, a dla okresu feudalizmu szczególnie prawo miejskie i górnicze. Pożądane jest skoncentrowanie uwagi na tematach wspólnych zarówno dla ziem czeskich, jak i dla Słowacji (początki państwa i prawa, likwidacja stosunków zwierzchności ziemskiej, samorząd burżuazyjny). Trzeba będzie także uprawiać w większym stopniu — zwłaszcza w odniesieniu do terytorium Czechosłowacji — romanistykę prawną, germanistykę i kanonistykę, przede wszystkim zaś rozwinąć szerzej badania sławistyczno-prawne oraz związane z nimi również badania bizanistyczno-prawne. Dla czechosłowackiej historii prawa wielką pomocą byłoby opracowanie dziejów gospodarczych Czechosłowacji, zwłaszcza w czasach kapitalizmu, a ponadto wydania źródeł wszelkiego rodzaju.

Od strony organizacyjnej należałoby wziąć pod uwagę stworzenie samodzielnego warsztatu historii prawa, który by koordynował całą pracę na tym odcinku

wiedzy, zwiększyć liczbę pracowników obu akademii w tej dziedzinie, obsadzić dziedziny obecnie deficytowe, przenieść do instytutów naukowych wykwalifikowanych pracowników, którzy obecnie pracują gdzie indziej, w archiwach obsadzić część stanowisk również prawnikami z wykształceniem prawnohistorycznym, wziąć pod uwagę stworzenie w przyszłości czasopisma prawnohistorycznego, a tymczasem rozszerzyć chociażby „Pravněhistorické studie”, ulepszyć naukę łaciny w szkołach jedenastoklasowych, a w niektórych wprowadzić również grecki; wreszcie mniej więcej w r. 1960 zwołać następną konferencję prawnohistoryczną, która by ewentualnie przy udziale również pracowników naukowych zagranicznych zajęła się tematyką specjalną, która będzie dodatkowo określona.

VLADIMIR PROCHÁZKA (Praha)

### Z WSPÓŁPRACY POLSKO-CZESOSŁOWACKIEJ HISTORYKÓW PRAWA

Nawiązując do bliskich stosunków ośrodka poznańskiego z historykami prawa Czechosłowacji, które utrzymywał przedtem zmarły prof. Zygmunt Wojciechowski, obecny kierownik katedry historii państwa i prawa Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, prof. Zdzisław Kaczmarczyk udał się w dniach od 8—22 października 1957 r. do Czechosłowacji. Odwiedził tam trzy najważniejsze ośrodki, grupujące historyków państwa i prawa: Pragę, Brno i Bratisławę. W Pradze zwiedził katedrę historii państwa i prawa Uniwersytetu Karola oraz gabinet historii państwa i prawa przy Instytucie Prawnym ČSAV, oba kierowane przez prof. Wacława Vaněčka. W tym najlepiej rozwijającym się dziś ośrodku historyczno-prawnym wygłosił w dniu 14 X odczyt na temat „Powstanie miast w Polsce” ze szczególnym podkreśleniem zadań historii prawa na tym odcinku. W dniu 16 X brał udział w specjalnym posiedzeniu czeskich historyków prawa z udziałem prof. Dragosława Jankovića z Belgradu (Jugosławia) oraz doc. Marcina Vietora z Bratisławy. Na posiedzeniu tym prof. Kaczmarczyk zreferował stan nauk historyczno-prawnych w Polsce, wysłuchując podobnych uwag prof. Jankovića na temat sytuacji w nauce historii prawa w Jugosławii. Był dalej obecny na odczycie prof. Jankovića, dotyczącym powstania państwa chorwackiego.

W Brnie odwiedził prof. Kaczmarczyk oddział Instytutu Słowiańskiego (Slovanský Ústav) i oddział Instytutu Historycznego ČSAV, w Bratisławie zaś katedrę teorii i historii państwa i prawa na wydziale prawnym Uniwersytetu Komeńskiego. Na zebraniu tej ostatniej katedry referował w dniu 21 X stan nauk historyczno-prawnych w Polsce. W wyniku pobytu w Bratisławie, który był pierwszą po wojnie wizytą polskiego historyka prawa w stolicy Słowacji, nawiązano między Bratisławską katedrą historii państwa i prawa polskiego wymianę wydawnictw.

Poza nawiązaniem stosunków z historykami prawa Czechosłowacji prof. Z. Kaczmarczyk zaznajomił się również w archiwach i bibliotekach Pragi, Litomierzyc, Kutnej Hory, Brna i Bratisławy z literaturą, dotyczącą historii prawa miejskiego w Czechach i na Słowacji. Przeglądał też rękopisy dotyczące prawa magdeburskiego w poszukiwaniu za zbiorami ortyli magdeburskich. Udało mu się w Archiwum Państwowym w Brnie odnaleźć w rękopisie z końca XV wieku (G 10 č. 285) niemiecki tekst zbioru ortyli magdeburskich, liczący 242 strony, a w Archiwum Miejskim w Brnie fragment zbioru ortyli magdeburskich liczący 8 stron w rękopisie z pierwszej połowy XIV wieku, zwany „Brněnská právní sbírka” (rkp č. 1).

W czasie całego swego pobytu spotkał się prof. Z. Kaczmarczyk z dużą pomocą

i wielką serdecznością ze strony wszystkich historyków państwa i prawa, jak i przedstawicieli służby archiwalnej i bibliotecznej.

### DOROCZNA SESJA SOCIÉTÉ JEAN BODIN W DIJON

(w dniach 26 IX — 1 X 1957 r.)

Sesja Towarzystwa Jean Bodin, która odbyła się w Dijon, poświęcona była — podobnie jak poprzednia w Lejdzie<sup>1</sup> — stanowisku prawnemu kobiety. W odróżnieniu jednak od sesji w Lejdzie główny nacisk położono na dyskusję ogólną i wysnuwanie bardziej syntetycznych wniosków. Na zjazd zgłoszonych było 49 uczestników (przeważnie z krajów Europy zachodniej; z państw demokracji ludowej byli jedynie goście z Polski), wszakże frekwencja była znacznie mniejsza. Z Polski na zaproszenie Towarzystwa przybyli prof. J. Gwiazdomorski i mgr B. Lesiński.

Odczyty wygłoszone w Dijon miały przeważnie charakter referatów generalnych, podsumowujących, tzn. oparte były na referatach szczegółowych, wygłoszonych na poprzedniej sesji w Lejdzie, przy czym niektóre z nich opracowane były zbiorowo. Oprócz referatów generalnych wygłoszono także kilka referatów szczególnych, poświęconych bardziej zwężonej tematyce. Wymienię tematy referatów generalnych. Było ich ogółem siedem. O stanowisku kobiety w społeczeństwach pierwotnych mówiła A. Dorsinfang-Smets z Brukseli. Stanowisko kobiety w starożytności przedstawili J. Pirenne i Cl. Préaux z Brukseli. Stanowisko kobiety wśród ludów pustynnych i stepowych oraz w kulturze arabskiej opracował A. Abel z Brukseli. R. Lingat z Paryża mówił o stanowisku kobiety w społeczeństwach wschodnich. Następny odczyt dotyczył Europy w wiekach średnich i w czasach nowożytnych i opracowany był wspólnie przez P. Petot z Paryża i A. van den Bossche z Bordeaux. Szósty z kolei referat generalny na temat stanowiska kobiety w społeczeństwach współczesnych opracowany był przez G. Lepointe z Paryża, J. Hémarde z Lille i J. Gwiazdomorskiego z Krakowa. W ramach tego problemu prof. Gwiazdomorski wygłosił referat pt. *Le problème du statut actuel de la femme*. Końcowy referat opracowany przez J. Gilissen z Brukseli opierał się nie tylko na referatach szczegółowych wygłoszonych w Lejdzie względnie w Dijon, ale i na wszystkich poprzednio wymienionych referatach generalnych. Stanowił więc syntezę całości materiału, a tytuł jego brzmiał: Stanowisko kobiety w różnych społeczeństwach dawnych i współczesnych, widziane pod kątem historii porównawczej.

Referaty wygłoszone na sesji stały na wysokim poziomie. Bardzo życzliwie i z wielkim zainteresowaniem przyjęty został referat prof. Gwiazdomorskiego, który przedstawił szereg wniosków płynących z sytuacji prawnej kobiety w chwili obecnej oraz wysunął szereg postulatów odnośnie do tego zagadnienia.

Uczestnicy zjazdu przyjmowani byli bardzo gościnnie przez organizatorów, którzy urządzili szereg przyjęć, jak i nader interesującą wycieczkę autokarami po Burgundii.

Na zjeździe podjęto decyzję co do przyszłej sesji Towarzystwa J. B. Odbędzie się ona w dniach 1 X — 5 X 1958 r. w Brukseli. Przedmiotem jej będzie *L'organisation de la Paix*, przy czym prowizorycznie zaproponowana lista referatów (ogółem 23) obejmuje szeroką tematykę, od organizacji pokoju wśród społeczeństw pierwotnych po współczesne pakt i trybunały międzynarodowe.

B. L.

<sup>1</sup> Por. sprawozdanie S. Romana, CPH, X, 1, s. 422—423, gdzie także dokładniejsze dane o strukturze i zadaniach Société J. B.

## NOWA PLACÓWKA HISTORYCZNO-PRAWNA NA UNIWERSYTECIE W RZYMIE

W roku 1952 utworzone zostało przy Instytucie Historii prawa włoskiego Uniwersytetu w Rzymie Studium uzupełniające w dziedzinie historii prawa średniowiecznego i nowożytnego pod nazwą *Scuola di perfezionamento nella storia del diritto medievale e moderno*. Statut Studium zatwierdzony został dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej włoskiej w kwietniu 1952 r. Kierownikiem Studium jest każdorazowy profesor historii prawa włoskiego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Rzymskiego. Na Studium uczęszczać mogą przede wszystkim osoby, które uzyskały stopień doktora praw. Dopuszczone są jednak również osoby, które posiadają stopień doktora z jednego z następujących przedmiotów: filologii, filozofii, nauk politycznych, ekonomii i handlu, literatury. Osoby te jednak muszą przed przyjęciem wykazać się złożeniem egzaminów na jednym z wydziałów prawa z następujących trzech przedmiotów: instytucji prawa rzymskiego, historii prawa rzymskiego oraz historii prawa włoskiego. Czas trwania studiów wynosi w zasadzie dwa lata i obejmuje wykłady oraz seminaria. Wykłady na Studium dzielą się na dwie kategorie — na obowiązkowe i fakultatywne (do wyboru). Wykłady odbywają się nie tylko na fakultecie prawniczym, ale również na innych fakultetach. Wykłady obowiązkowe w liczbie sześciu, jakie uczęszczający na Studium wysłuchać musi na Wydziale Prawa, obejmują trzy przedmioty na Wydziale Prawa, a mianowicie historię prawa powszechnego (tj. średniowiecznego prawa rzymskiego), prawa kanonicznego oraz wykłady ze źródeł prawa włoskiego. Dalsze trzy przedmioty obowiązkowe wykładane są na Wydziale Filologii i Filozofii. Są to paleografia, dyplomatyka i historia średniowieczna (lub nowożytna). Grupa przedmiotów fakultatywnych obejmuje dwanaście przedmiotów, z których co najmniej trzy zapisany na Studium musi wysłuchać na odpowiednim fakultecie. Do przedmiotów tych należą na Wydziale Prawnym — prawo bizantyjskie i prawo muzułmańskie, na Wydziale Nauk Politycznych — historia traktatów i polityki międzynarodowej, na Wydziale Ekonomii i Handlu — historia ekonomii, na Wydziale Filologii i Filozofii — filozofia historii, historia chrześcijaństwa, historia filozofii, filologia romańska, łacina średniowieczna, historia języka włoskiego, historia nowożytna lub średniowieczna (zależnie od tego czy jako przedmiot obowiązkowy wybrana została przez słuchacza historia średniowieczna, czy nowożytna, w pierwszym wypadku wybrać należy historię nowożytną i w drugim średniowieczną). Uczestnik Studium obowiązany jest złożyć egzaminy z sześciu przedmiotów obowiązkowych i co najmniej trzech fakultatywnych wybranych przez siebie przedmiotów. Egzaminy składa się na fakultecie, na którym dany przedmiot był wykładany. Na pierwszym roku studiów ustala uczestnik Studium z kierownikiem Studium temat pracy z historii prawa średniowiecznego lub historii prawa nowożytnego. Referentem pracy jest kierownik Studium, koreferentem dwaj profesorowie prowadzący na Studium wykłady lub seminaria. Egzamin dyplomowy składa się przed komisją złożoną z dziewięciu osób. Polega on na dyskusji na temat opracowany w dysertacji. Praca dyplomowa uznana przez wspomnianą komisję jednomyślnie za zasługującą na ogłoszenie jej drukiem ma być drukowana na koszt Studium. Kończący Studium otrzymuje odpowiedni dyplom.

## NOWE CZASOPISMA HISTORYCZNO-PRAWNE

Od roku 1957 zaczęło ukazywać się w Rzymie nowe czasopismo historyczno-prawne, ukazujące się raz na rok pod nazwą *Annali di Storia del Diritto. Rassegna Internazionale* (nakładem księgarni wydawniczej A. Guiffre w Mediolanie). Nowe czasopismo wychodzi pod egidą Instytutu Historii Prawa Włoskiego na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Rzymie oraz nowoutworzonego przy tymże Instytucie Studium uzupełniającego w dziedzinie historii prawa średniowiecznego i nowożytnego. Naczelnym redaktorem nowego czasopisma jest jeden z najwybitniejszych włoskich historyków prawa profesor Francesco Calasso. W skład komitetu naukowego nowego czasopisma powołani zostali oprócz uczonych włoskich: G. Astuti z Turynu, G. P. Bognetti z Mediolanu, G. De Vergottini z Bolonii, B. Paradisi z Neapolu następujący uczeni z zagranicy: G. Barraclough (z Cambridge), H. Coing (z Frankfurtu nad Menem), A. de Avila Martel (z Santiago de Chile), Fr. Ganshof (z Brukseli), R. Feenstra (z Leydy), A. García Gállo (z Madrytu), E. Genzmer (z Hamburga), G. Le Bras (z Paryża), K. Koranyi (z Warszawy), M. Kubo (z Tokio), S. Kuttner (z Waszyngtonu), P. Petot (z Paryża), H. F. Schmid (z Wiednia), A. Sołoview (z Genui).

K. K.